

RUS GÜVENLİK DÜŞÜNÇESİNİN GELİŞİMİNDE JEOPOLİTİK FAKTÖRLERİN VE AVRASYACILIĞIN ROLÜ¹

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 11, Sayı 22, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi: 25.07.2020 Yayına Kabul Tarihi: 09.09.2020

Erhan CANİKOĞLU
Dr. Öğretim Üyesi
İstanbul Esenyurt Üniversitesi
İşletme ve Yönetim Bilimleri
Fakültesi
İstanbul, Türkiye
erhancanikoglu@esenyurt.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8670-3003

ÖZ | Rusya tarihte sık sık yabancı güçler tarafından işgal edilmiştir. Bu işgaller nedeniyle Ruslar uzun süre yabancı güçlerin egemenliği altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Bunların en önemlisi ise yaklaşık 250 yıl süren Altın Orda egemenliğidir. Moğol/Tatar yönetimi bir taraftan Rusları Avrupa'dan koparıırken, öte yandan çevresindeki güçleri zayıflatarak, zamanla Asya içlerine doğru topraklarını genişletmelerine zemin hazırlamıştır. Yabancı istilalar ve bunu kolaylaştıran doğal engellerin yokluğu, Rus güvenlik düşüncesini temelden etkilemiştir. Ruslar topraklarını doğal sınırlarına kadar genişletirken, tehdit oluşturacak unsurları bertaraf etmişlerdir. Rus güvenlik düşüncesi jeopolitik kaygılarla şekillenmiştir. Dolayısıyla, sözkonusu anlayışın dönemsel gelişimi jeopolitik teoriler çerçevesinde incelenmiştir. Rusya'nın genişlemesini sağlayan jeopolitik düşünce etkisini Avrasyacı yaklaşımda göstermiştir. Rusya'yı bir Avrasya gücü olarak gören Avrasyacıların günümüzdeki temsilcileri, Sovyet sonrası coğrafyayı Rusya'nın "Yakın Çevre"si ve öncelikli çıkar alanı olarak nitelendirmektedir. Bu çalışmada Rus güvenlik düşüncesinin gelişimi jeopolitik faktörler ve Avrasyacılık perspektifinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rus Güvenlik Düşüncesi, Jeopolitika, Avrasyacılık

JEL Kodu: F50, F54, F59
Alanı: Uluslararası İlişkiler
Türü: Derleme

DOI: 10.36543/kauibfd.2020.047

Atıfta bulunmak için: Canikoğlu, E. (2020). Rus güvenlik düşüncesinin gelişiminde jeopolitik faktörlerin ve Avrasyacılığın rolü. *KAÜİBFD*, 11(22), 1137-1164.

¹ İlgili çalışmanın etik kurallara uygunluğu beyan edilmiştir.

EVOLUTION OF RUSSIAN SECURITY THINKING: THE ROLE OF GEOPOLITICAL FACTORS AND EURASIANISM

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 11, Issue 22, 2020
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 25.07.2020 Accepted Date: 09.09.2020

Erhan CANİKOĞLU
Asst. Prof.
İstanbul Esenyurt University
Faculty of Business and
Management Sciences
İstanbul, Turkey
erhancanikoglu@esenyurt.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8670-3003

ABSTRACT Russia had often been invaded by foreign powers throughout the history. Thus Russian people had to live under such powers. Among all was the ruling of Golden Horde which lasted approximately 250 years. As the Mongol/Tartar administration separated Russia from Europe, they paved the way for Russian expansion throughout the Asia soon. Foreign invasions and the lack of natural barriers formed the basis of Russian security thinking. While expanding their lands along the upper side of the continent, Russians had eliminated any powers which might have posed threat in the future. Russian security thinking had been shaped by geopolitical concerns. So geopolitical theories were applied to the evolution of Russian security thinking. The geopolitical understanding which led to the Russian expansion embodied in the Eurasianist thinking. Contemporary followers of Eurasianists who regard Russia as an Eurasianist power, view post-Soviet space as the “Near Abroad” and primary area of interest of Russia. In this paper, evolution of Russian security thinking has been studied in view of geopolitical factors and Eurasianism.

Keywords: Russian security conception, geopolitics, eurasianism

Jel codes: F50, F54, F59

Scope: International Relations

Type: Review

Cite this Paper: Canikoğlu, E. (2020). Evolution of Russian security thinking: the role of geopolitical factors and Eurasianism. *KAUJEASF*, 11(22), 1137-1164.

1. GİRİŞ

Ruslar, 10. yüzyılda Kiev Knezliği (Prensliği)'nin kurulmasıyla oluşturdukları siyasi varlıklarını, Moskova Knezliği (1340-1547), Rusya Çarlığı (1547-1721), Rus İmparatorluğu (1721-1917), Sovyetler Birliği (1922-1991) ve Rusya Federasyonu şeklinde sürdürmüşlerdir. Ruslar, yaşadıkları toprakların okyanuslar, denizler, sarp dağlar, çöller, geniş ve derin nehirler gibi doğal engellere sahip olmamasının da etkisiyle sık sık yabancı güçler tarafından işgal edilmişlerdir. Bunlardan en dramatik olanı Rusları yaklaşık 250 yıl Altın Orda devletinin egemenliğine sokan Moğol/Tatar istilasıydı. Rusya'nın tarihi gelişimi, ülkenin coğrafi koşullarından kaynaklanırken, Rus siyasi ve güvenlik düşüncesi de yabancı işgalleri ve boyunduruğunda yaşama sonucu belirlenmiştir.

Altın Orda'nın zayıflamasının ardından Ruslar giderek topraklarını genişlettiler. Bir dönemler yerleşik uygarlıklara tehdit oluşturan göçer toplulukların dünyaya dağıldığı bozkırlar da dahil olmak üzere Asya kıtasının büyük bir kısmını ele geçirdiler. Kuzey'de Buz denizi, doğuda Pasifik Okyanusu, güneyde Çin, Hindistan, İran ve Türkiye gibi bölgelere komşu oldular. Böylece Rus Çarlığını imparatorluk düzeyine çıkardılar.

Sovyetler Birliği döneminde, dış çevreyi güvenli kılmak için komünist ideolojiyi dünyaya yaymaya çalıştılar. Bu süreçte ilk otuz yıl iç düşmanla, Soğuk Savaş döneminde ise Batı Bloku ile mücadeleyi öncelikli hale getirdiler. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini işgal ederken, deniz aşırı ittifaklar kurarak küresel güç olmaya çalıştılar.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ulusal kimlik, ulusal çıkar ve güvenlik politikalarının tanımlanması gibi üç zorlu görevle karşı karşıya kaldı. Ülkenin geleceğini şekillendiren farklı düşünce okulları ortaya çıktı. Sovyet sonrası coğrafya "Yakın Çevre" adı altında stratejik çıkar alanı olarak tanımlandı. Jeopolitika ve Avrasyacılık Rus güvenlik düşüncesinin iki ana unsuru olarak politikalarda vücut buldu.

Bu çalışmada Rus güvenlik düşüncesinin teorik arkaplanı ele alınacak, güvenlik düşüncesinin gelişiminde jeopolitik faktörlerin ve Avrasyacılığın oynadığı rol açıklanacaktır.

2. TARİHİ SÜREÇTE RUS GÜVENLİK ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

2.1. Çarlık Rusyası Dönemi

Rus tarihinde iki önemli olaydan biri 989 yılında Kiev Büyük Knezi (Prensi) Vladimir'in Bizans'ın etkisiyle Aziz unvanını alarak Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmesi, diğeri Makedonyalı Papazlar Kiril ve Mafediyus'un geliştirdiği alfabeyi kabul ederek Greko-Latin kültüründen ayrılmasıdır. Üçüncü önemli gelişme ise Rusların yabancı istilalara maruz kalmalarıdır. Bu nedenle Ruslar Batı'dan farklı olarak kendilerine özgü bir kültür geliştirmişlerdir (Purtaş, 2005, s.13). Rusya, geniş ve açık sınırlara sahip bir ülke olması nedeniyle, tarihte dış güçler tarafından pek çok defa istila ve işgallere maruz kalmıştır. Başkent Moskova iki kez Tatarlar tarafından ele geçirilmiş, 17. yüzyılda Polonyalılar, 19. yüzyılda ise Napolyon tarafından işgal edilmiş, 2.Dünya Savaşı sırasında da Almanlar tarafından kuşatılmıştır (White, 2004, s.213).

Moğolların 1200 yılından itibaren yaklaşık 250 yıl süren istilalarının ardından bölgede Altınorda devleti kuruldu. İvan'ın 1480 yılında Altınorda devletini yenmesi üzerine III. İvan tüm Rusların Yüce Knezi unvanını alarak Moskova'nın merkezinde olduğu Rus Çarlığını kurdu. Ardından 3.Roma teorisi Rusya'nın ilk jeopolitik teorisi olarak ortaya çıktı. Rusya'nın benimsediği bu dünya hakimiyeti teorisine göre "Dünya hakimiyeti merkezi önce Roma, daha sonra 2.Roma'yı temsil eden İstanbul olmuştur. Her iki Roma da düşmüştür. Hâlbuki 3.Roma ayaktadır; o da Moskova'dır. Hristiyanlıktaki 'Kutsal Üçleme' kuralı gereğince 4.Roma olmayacaktır. Bu nedenle Moskova dünya hâkimiyetinin yeni merkezidir." (Sapmaz, 2008, s.85).

3.Roma teorisinin etkisiyle Bizans'ın doğal varisi olarak bir gün İstanbul'un Türklerden alınacağı fikri Rus siyasi seçkini üzerinde hakim olmuş, Rus Çarı dünyadaki bütün Ortodoksların koruyucusu ilan edilmiştir (Caşın, 2006, s.63). Rusların kuruluş ve yayılma stratejilerinin temel nedeni korkuya dayanmaktadır. Tarihte uzun bir dönem baskı ve işgal altında yaşayan Ruslar kimseye güvenmemeyi, sürekli tetikte, hazır ve kuvvetli bulunmayı öğrenmiştir. Kuşkusuz bu korkunun temelinde Rusların topraklarını savunmak için doğal sınırlara sahip olmamaları da yatmaktadır. Dolayısıyla Ruslar sürekli genişlemek ya da dağılmak ikilemiyle karşı karşıya kalmışlardır (Caşın, 2006, s.37).

17. yüzyıldan itibaren Rus siyasi kültürü muhafazakar bir karakter

kazandı ve sistemin amacı mevcut siyasi ve askeri yapıyı korumak oldu (Acar, 2004, s.92). Rusya'nın IV. Ivan döneminde belirlenen jeopolitik öncelikleri yukarıdaki stratejileri doğrular nitelikteydi; Çevredeki düşmanların yaşadığı istikrarsız topraklarda yayılarak genişlemek ve sıcak denizlere inmek. Bu öncelikler daha sonraki yıllarda Rusya'nın stratejik hedefleri olarak önemlerini daima korudular (Sapmaz, 2008, ss.85-86).

Petro ise hem reformcu hem de despot bir kişiliğe sahipti. Petro'nun bu uyumsuz özelliklerinden kaynaklanan çelişkiler önemli fikir ayrılıklarına yol açtı. Slavcılar Petro'yu Rusya'yı kendi köklerinden uzaklaştırıp Batılı reformlar aracılığıyla kendine yabancılaştırmakla suçladılar. Petro'nun reformları sonucunda Rusya'nın iç uyumunun bozulduğunu, halk ile devlet arasındaki başın çözüldüğünü ileri sürdüler (Acar, 2004, s.140).

Rus aydın sınıfı arasında 1830'lardaki ilk tartışma Rusya'nın tarihi misyonu üzerineydi. Alman düşünürler Schelling ve Hegelci felsefeden hareketle 'Büyük ülkelerin medeniyetin ilerlemesine ne tür katkı yaptığı' sorusuna karşılık Slavları 'tarihsiz' bir ırk olarak nitelendirdiler. Slavcılar ise geleceğin akımı olacakları yanıtını verdiler (Pipes, 1995, s.265).

Slavcı teoriyi ilk kez Polonyalılar ve Çekler geliştirirken, Rusya'da tartışmalar, Restorasyon döneminin Katolik düşüncesinden derinden etkilenen Peter Chaadaev (Pyotr Yakovlevich Chaadaev)'in 1836'dan sonra yazdığı makaleyi takip etti. Chaadaev, Rusya'nın büyük ülkeler arasında medeniyete herhangi bir katkı sağlamadığını, 'tarihsiz bir ülke olduğunu' ileri sürdü. Chaadaev'in bu çalışması Rus entelijensiyasını (dünyayı değiştirmek üzere güç sahibi olmak isteyen aydınları nitelendirmek için kullanılan Latince kökenli bir kelime olup, 19.yüzyıl ortalarında Almanca'dan Rusça'ya, 1917 Bolşevik devrimini takiben Rusça'dan İngilizce'ye geçmiştir.) ikiye bölerek, takip eden 20 yıl süresinde tartışmalara yol açtı (Pipes, 1995, ss.265-266).

Slavcı teoriye göre Rusya ve Batı arasındaki temel farklılıklar din üzerinden izlenebilir. Batılı kiliseler başlangıcından itibaren klasik kültürlerin etkisi altında kalarak rasyonalizmin esiri olmuştur. Ortodoksluk ise gerçek Hıristiyan ideallere bağlı kalmıştır. Ortodoks kilisesi gücünü kitlenin ortak imanından ve erdeminden alan gerçek toplumsal bir kilisedir. Bu toplumsal ruh, Rus ulusal karakterinin mükemmel özelliğini teşkil etmekte ve tüm Rus kurumlarının temelini sağlamaktadır. Batıda ise organize yaşamın temelleri bireyselliğe ve yasallığa dayanmaktadır. Batı medeniyeti rasyonalizme yenilince

bireyi toplumdan tecrit etmiştir. Dolayısıyla her batılı birey kendi oluşturduğu dünya görüşüne uygun yaşamaktadır (Pipes, 1995, ss.266-267).

Panislavizm (Pan-Slavism) III.Aleksandr dönemiyle birlikte Rus dış politikasına yön veren temel unsurlardan biri haline geldi. Rusya, Türklerin Balkanlardan çıkarılması, Boğazların ele geçirilmesi, Balkanlar ile Akdeniz ekseninde kontrol altında tutulabilmesi için Ortodoksluk ve Panislavizmi temel argümanı olarak kullandı (Caşın, 2006, ss.110-123). III.Aleksandr döneminde ve sonrasında ortaya çıkan Katkov, Danilevski ve Aksakov gibi 'Panislavistler', Rusya'nın Balkanlarda daha etkili politikalar izlemesini (Asker ve Özcan, 2016, ss.17-46). burada Rusya'nın güdümünde Ortodoks Slav devletler kurulmasını istediler. Nikolay dönemindeki 'Neoslavlar' ise Rusya'nın Balkanlardaki devletlere destek olmasını ancak onları bağımsız bırakmasını savundular. 1860'lı yıllardan sonra ortaya çıkan devrimci ve popülist görüşleri savunan Mihailov, Bakunin, Lavrov ve Tkaçev ise rejimi eleştirip değişmesini isterken, sorunların çözümü için aydınlara önemli görevler düştüğünü öne sürdüler (Acar, 2004, s.236).

Nikolay'ın iç ve dış politikaları ile resmi ideolojisi entelektüel alanda da yankılar buldu. 1830'lu yıllardan başlayarak Slavcılar ve Batıcılar olmak üzere iki grup ortaya çıktı. Slavcılar adı verilen muhafazakar entelektüeller Rusya'yı ve Rusluğu oluşturan değerleri vurgularken Batıcı olarak adlandırılanlar Rusya'yı, değerlerini ve politikalarını Rusya-Batı ilişkileri, Batı'nın değerleri bağlamında ele aldılar (Acar, 2004, s.196).

Avrasyacılığın teorisyenlerinden Trubetskoy, Asya'ya yönelişi Avrupa'ya karşı Rusya'yı özel kılacak bir alternatif olarak görmüştü. Avrasyacılar, Slavcılar gibi Avrupa ile medeniyetin aynı şey olmadığını, Avrupa değerlerinin Rus kültürü ve medeniyeti için yıkıcı bir "kozmpolit şovenizm" taşıdığına inanmaktaydılar (Dağı, 2002, s.76).

19.yüzyılda Batıcıların temel savları; Rusya'nın Asya/Doğu değil Batı kültürünün ve medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi, Rusya'nın Asya'daki geleceğinin "Avrupa gücü" konumuyla bağlantılı olduğu, Rusya'nın kendi etnik parametrelerini aşan evrensel bir misyona sahip olduğu ve bunun "Avrupalılık" bilinci içinde anlam kazanacağıydı.

2.2. Sovyetler Birliği Dönemi

Stalin'in güvenlik kavramsallaşması dış dünyanın düzenlenmesine dayanmaktaydı. Stalin ısrarla Komünist olmayan bir dünya var olduğu müddetçe, Rusya'da komünizmin güvende kalamayacağını savundu. Stalin'e göre "kapitalist kuşatma" daimi tehlikeydi ve komünizm dünyanın evrensel sistemi haline gelinceye kadar gerçek güvenliğe ulaşamayacaktı. Stalin 1938 yılında "halen sosyalizm düşmanı olan müdahale ve restorasyon tehlikesi yaratan ülkeler sisteminde yaşadıklarını, bu nedenle kendilerini güvende hissetmediklerini" söylüyordu. (Dallin, 1950, ss.97-98). Stalin'in güvenlik anlayışını 1934'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 17.Kongresi'ne sunduğu raporda ortaya koymuştu. Buna göre, ülkesinin katılacağı bir savaşta saldırgan devletler yenilecek, Avrupa ve Asya'nın birçok ülkesinde devrimler olacak, bu ülkelerdeki burjuva, toprak ağası hükümetler devrilecekti.

Stalin, Sovyetlerin 15-25 yıl içinde tamamen güvenliğe kavuşacağını, diğer bütün güçlerin birleşmesi halinde dahi güç olarak Sovyetler Birliği'ni geçemeyeceklerini, ancak böylesine bir güç üstünlüğünün güvenliği sağlayabileceğini, bu üstünlük sağlandığında her türlü çatışma/anlaşmazlığın Sovyetler Birliği lehine çözüleceğini ileri sürdü (Dallin, 1950, s.102). Stalin politika yapımı ve karar alma konularında tek yetkiliydi. Düşünce ve pratiği bizzat koordine etmekteydi (Aspaturian, 1969, s.597). Stalin sonrası ortaya çıkan güç mücadeleleri sonucunda karar alma mekanizması parçalı hale gelmişti. Gücün çok sayıda kişi ve grup arasında paylaşılması etkisizleşmesine yol açtı.

Nikita Kruşçev (Hruşçov) döneminde (1953-1964) Batı ile ilişkiler yeniden yumuşatılmaya başlandı. Ancak böyle bu dönemde de Macaristan'ın 1956 yılında işgali olumsuzluk olarak ortaya çıkmaktadır (Service, 2003, s.332). Kruşçev'u reformlarının ana özellikleri 'barış içinde bir arada yaşamak' ve 'yumuşama' idi. Kruşçev'un 'yumuşama' siyasetini destekleyen kişiler ve gruplar Sovyet hiyerarşisinde güçlü pozisyonlarını koruyorlardı. Bu durumda iki husus gündeme geldi: Moskova dört kıtada etki alanları arayışında mı olacak, yoksa Avrasya kıtasına mı dönecekti?

-Uluslararası gerginliğin azaltılmasını savunanlar (dış politikada aşırı sorumluluk üstlenilmesinden vazgeçilmesini ve marjinal uluslararası anlaşmazlıkların uzlaşma ve karşılıklı tavizle çözülmesini savunanlar),

-Sovyet stratejik yeteneklerinin artırılmasını savunanlar (Belki de ABD'nin küresel üstünlüğüne meydan okuyacak düzeye kadar Sovyetlerin söz

verdiği saldırı halindeki müttefiklere daha fazla yardım ve uluslararası fırsatlardan yararlanma ve ulusal güvenlik çıkarlarındaki iç kalkınmanın ertelenmesi ve uluslararası fırsatlardan yararlanılması),

İkinci grup Kruşçev'in inisiyatifi ABD'ye bıraktığı, yeteneklerini ve iktidarda kalmayı abarttığı, iç çelişkileri dikkate almadığı ve birçok fırsatın kaçırılmasına izin verdiğini düşünmekteydiler. Bu grup ABD'nin niyetlerinden kuşku duymakta ve Johnson Hükümeti'nin 'yumuşama' sürecini Sovyet çıkarlarının zarar görmesi yönünde kullandığını, uluslararası istikrarın sadece Batı'da statükoyu muhafaza etmeyip aynı zamanda Sovyetlerin Doğu Avrupa'daki konumuna ve uluslararası Komünist harekete zarar verdiği için Batı'nın çıkarlarının işlediğini düşünenlerdi (Aspaturian, 1969, s.591).

Brejnev döneminde (1964-1985) Çekoslovakya isyanı 1968 yılında kanlı bir şekilde bastırıldı. Brejnev, iç ve dış politikada ortaya çıkan krizin aşılmasında milliyetçi çizgiyi öne çıkardı (Caşın, 2006, s.51). Brejnev ve danışmanları dünyadaki sosyal ve siyasi değişimi Sovyet gücünün gelişmesine bağlayan militer dış politika doktrini geliştirdiler. Brejnev rejimi ayrıca uluslararası ilişkilerin yeniden yapılanması kavramını ortaya attı. Ancak Brejnev'in geçmiş değişikliklere bakıldığında güç fark edilen ince bir doktriner değişikliği içeren "barış içinde bir arada yaşama" kavramını militarize etmesi Marksizm-Leninizm'in nihai güvenilirliğini korunmasına yardımcı oldu (Oudenaren, 1990, ss.8-9).

"Barış içinde bir arada yaşama" Sovyet dış politikasının ana temeli olarak teknik açıdan devam ederken Brejnev ve Kosigin, Sovyet dış politikasında, Stalin'in 1924 yılında haleflerinin de 1953-56 yıllarında yaptıklarıyla kıyaslanabilecek düzeyde kapsamlı bir doktriner revizyona gitmediler. Yine de Kosigin ve Brejnev yönetiminde barış içinde bir arada yaşama kavramının yorumlanmasında önemli değişiklikler yapıldı. Zira Kruşçev'in sözkonusu doktrini dayandırdığı iyimser varsayımların çoğunun tartışmaya açık olduğu görüldü (Oudenaren, 1990, s.7).

Sovyet dış politikasının oluşumunda önce kavramsal düzeyde ardından bizzat politikanın hazırlanmasında revizyonu tetikleyen uluslararası sistemdeki ve Sovyet sistemindeki değişikliklerdi. Bu değişikliklerin çoğunun kaynağı Sovyetler Birliği'nin dış çevresinden, yani Sovyetlerin denetledikleri alanın ötesinden kaynaklandığından, gerektiğinde tersine çevrilebilecek, basit taktiksel adımlar olarak yorumlanamaz (Lynch, 2001, s.19).

Dallin'e göre Sovyet dış politikasının temel hedefi Birliğin güvenliğini korumaktı. Ancak buradaki güvenlik kelimenin normal anlamındaki gibi sınırların saldırılardan korunması değildir. Zira bu güvenlik gereksinimi normal anlamda Sovyetlerin İran, Mançurya ya da Yugoslavya politikasını açıklamayacaktır. Örneğin İran sınırı Rusya'nın tüm sınırları içerisinde en güvenli olanıdır. Mevcut statü yüzyirmi yıldır değişmeden kalmışken sınırın bu kısmında savaş olmadığı gibi bölgeden tehdit de gelmiştir (Dallin, 1950, s.97).

2.3. Gorbaçov'un Yeni Siyasi Düşüncesi ve Ortak Avrupa Evi

Gorbaçov, Politbüro'daki ilk günlerinden itibaren bulunduğu üst düzey pozisyondan istifadeyle Sovyet sorunları ile bunları çözmek için samimi düşünceler konusunda bilgilendirilmek istedi. Merkez Komiteye bağlı bölümlerde görevli uzmanlar ve çeşitli enstitülerde sosyal, siyasi, ekonomi politikası ve uluslararası ilişkiler çalışan bilim insanlarıyla istişarelerde bulundu (Hosking, 2001, s.570).

Gorbaçov, yeni siyaset felsefesiyle güvenliğe her yönüyle yeni bir yorum getirdi. Yeni güvenlik kavramı uluslararası ilişkilerde Ortodoks Marksist teoriden Batılı teorilere yaklaşan bir dizi siyasi ve teorik ilkedden güç aldı. Gorbaçov böylece rasyonaliteye ve insani değerlere dayalı evrensel modern düşünce çerçevesine ulaşmayı hedeflemişti (Sergounin, 1997). Aslında 1980'lerin ortalarına doğru, hatta Gorbaçov'un Politbüro'ya girişinden önce, Sovyet liderleri 3. Dünyada devrime yönelmenin son derece maliyetli olduğu ve esasen ülkelerinin güvenliğini sağlamayacağı kanaatine varmışlardı (Hosking, 2001, s.571).

Gorbaçov'un yeni siyaset düşüncesi Soğuk Savaş döneminin klasik tehdit algılamasını, anlayışını ve çıkarlarını değiştirmiş; nükleer caydırıcılığa dayalı denge siyasetinin terk edilmesini, Batı ile işbirliğini ve yeni tehditleri gündemine yerleştirmiştir. Gorbaçov 'Avrupa Evi' projesiyle güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılmasını önerdi.

Yeni siyaset düşüncesi, Sovyetler Birliği'nin son, Rusya'nın ise ilk güvenlik tartışmaları üzerinde oldukça önemli etkiler yapmıştır. Bu çağdaş Sovyet uluslararası ilişkiler görüşü siyasi faaliyetlerin objektif sosyo-ekonomik unsurlardan nispi bağımsızlığını, uluslararası politikada devletin sınıflara göre üstünlüğünü, uluslararası sistemin potansiyel açıdan kesin etkisini vurgularken

şu temel fikirleri ortaya koymaktadır:

-Nükleer savaş anlamsızdır ve kabul edilemez.

-Sadece askeri tehdidin giderilmesinden ziyade (askeri, ekonomik, toplumsal, çevre vs.) farklı nitelikli unsurlardan hareket eden bir güvenlik anlayışı gereklidir.

-Karşılıklı bağımlılık önemlidir. Dünyanın giderek daha fazla karşılıklı bağımlı hale gelmesi nedeniyle tek taraflılığa dayalı dayalı olarak güvenlik sağlanamaz.

-Güvenlik bölünmez.

-Güvenlik, kendi kaderini tayin hakkı ve tercih özgürlüğü ile eş düzeydedir.

-Devletlerarası ilişkilerde ideolojik farklılıkların ortaya konulamamalıdır.

-Askeri tehdit olarak NATO'dan ziyade, tüm insanlığa yönelik küresel tehditlere öncelik taşımaktadır (Sergounin, 1997).

Gorbaçov, yeni siyaset düşüncesiyle;

-Uluslararası alanda kuvvete başvurulması, jeopolitik yayılcılık ve imparatorluk kurma gayretlerinin artık çağdışı kaldığını, yüksek maliyetli olduklarını ve sosyoekonomik kalkınmayı engellediğini,

-Uluslararası ilişkilerde statü ve gücün; siyasal sistemin etkinliği, ekonomik etkinlik ve bilimsel-teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlama yeteneği gibi niteliksel göstergelerce belirlendiğini,

-Bir ülkenin nüfusunun eğitim durumu, teknik donanımı dahil iç kaynakları, yaşam şekli ve niteliğinin uluslararası nüfuzu açısından önem taşıdığını,

-Uluslararası ilişkilerde çıkarların uluslararası kurumlara çok taraflı katılım ve yaklaşımlarla geliştirilebileceğini, güvenliğin de ancak bu şekilde siyasi vasıtalar ve işbirliği sayesinde sağlanabileceğini,

-Ulus devletin uluslararası sistemde önemli bir düzenleyici faktör olarak varlığını sürdürmesine rağmen milliyetçiliğin bütünleşme süreçlerinin yerini alması gereken tek taraflılık biçimi olduğunu,

-Uluslararası sistemde istikrarı sağlayıcı başlıca aktörlerin ve unsurların ortak değerler sistemine bağlı sanayileşmiş ülkeler, yasalar ve normlar bulunduğunu,

-Dünya barışına karşı başlıca tehdit ve istikrarsızlık unsurlarının milliyetçilik, etnik çatışma, dini köktencilik, siyasal aşırılık, göç, terörizm, çevresel felaketler, silahların yayılması ve güneyden gelebilecek silah saldırılar olduğunu ortaya koydu (Adomeit,1995, s.42).

Gorbaçov ve danışmanları yeni siyaset düşüncesiyle Batı ile Soğuk Savaşı sona erdirdiler. Varşova Paktı'nın dağılması, iki Almanya'nın birleşmesi, silahların kontrolü anlaşmasının imzalanması bu sürecin sonucuydu. Yeni siyaset düşüncesinin "Ortak Avrupa Evi" kavramı ise Avrupa'nın yeni güvenlik düzenini tarif etmekteydi (Sergounin, 1997). Gorbaçov'un başlıca siyasi hedefi Avrupa'nın 'kapitalist' ve 'sosyalist' kamplara bölünmüşlüğüne sona erdirmektir. Gorbaçov, NATO'nun zaman içinde Avrupa güvenliğinde müspet rol oynayabileceğini kabul etti ve birleşik Almanya'nın ittifaka girişine yönelik itirazını kaldırdı.

Gorbaçov'un yeni siyaset düşüncesi Sovyetler Birliği'nin uluslararası sorunlardan ziyade iç problemlere önem vermesi gerektiğini ortaya koydu, zira sosyalizme karşı öncelikli tehdit artık askeri nitelikli değil bizzat sosyalizmin kendi içinden geliyordu (Sergounin, 1997).

Sonuçta Sovyet yönetimi yeni siyaset düşüncesiyle; Çağdaş uluslararası ilişkilerin çok kutuplu ve karşılıklı bağımlı niteliğine daha fazla önem verdi. Birliğin uluslararası ilişkilerinin öncelikli görev olan ekonomik modernizasyonu etkilememesi ve imkanlar ölçüsünde desteklemesi gerektiği, olumlu bir uluslararası ortamın başta ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkelerle siyasi temelde sağlanabileceği sonucuna vardı. 'Barış içinde bir arada yaşamak' kavramı yeniden gündeme gelirken, nükleer savaşın hiçbir koşulda kazanılamayacağını resmen teyit edilerek güvenlik konularında esaslı bir revizyon yapıldı (Lynch, 2001, ss.23-25). Gorbaçov'un yeni siyasetinin ürünü olan dış politika doktrini Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarına hakim dış politika anlayışında kısmen de olsa etkisini göstermiştir.

2.4. Atlantikçi/Batıcı Okulun Yükselişi ve Gerileyişi

Kimi yazarlar Rus siyasetini analiz ederken ülke içindeki grupları reforma bakışları çerçevesinde "Reformcular", "Muhafazakarlar" ve "Komünizm Yanlıları" olarak sınıflandırmıştır. Reformcular Batıyla işbirliğini geliştirilmesi, dünya ekonomisiyle bütünleşmesini, ekonomik, siyasi ve kültürel reform yapılmasını savunmuşlardır. Muhafazakarlar, Rusya'nın komşularla ilişkilerini geliştirmeye öncelik vermesini istemişlerdir. Üçüncü grup ise Sovyet İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasını desteklemişlerdir (Crow, 1993, s.2).

Bu sınıflandırma esasen iç politika tartışmaları temelindeki görüşleri açıklarken Rusya’da belirli dış politika kavramsallaştırmalarının karşısında yeterli olamamışlardır. Bu dönemde yerli ve yabancı çeşitli yazarlarca düşünce gruplarına ilişkin farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. (Örneğin Sergounin’e göre “Reformcular, reaksiyonerler ve merkeziler”; “Batı yanlıları, ılımlı liberaller, merkeziler ve ılımlı muhafazakarlar ve Yeni Komünistler ve Milliyetçiler”; “Liberal Batıcılar, Köktenci milliyetçiler, pragmatik milliyetçiler” gibi. Kimileri de Rus dış politika düşünce okullarını bu grupları karakterize eden teorik ilkelere göre, “Yeni Siyasi Düşünce, Atlantikçilik, Avrasyacılık, Devletçilik” şeklinde sınıflandırmışlardır.) Sergounin teorik ilkeler, reforma yönelik tutum ve ideoloji gibi kriterlerin en isabetli sınıflandırma aracı olduğunun altını çizirken, dış politika tartışmaları esasen Atlantikçiler ve Avrasyacılar ekseninde dönmüştür. Öncesinde Gorbaçov’un yeni siyaset anlayışı, sonrasında ise Batı karşıtı ideoloji önemli bir zemin ve taraftar bulmuştur (Sergounin, 1997).

Reformcular Rusya’nın mevcut koşullarda büyük güç ihtirasını bir tarafa bırakması gerektiğini savundular. Reformculara göre Rus dış politikasının ikilemi, mevcut ‘görsel saygınlık’ ile gelecekte nüfuz sahibi olabilmek için gerekli olan ekonomik kalkınma arasında seçim yapılmasıydı. Reformcular dış politikayı reformların kaynağı olarak görürken, Rusya’nın iç kalkınmaya ve reformlara odaklı bir siyaset benimsemesi gerektiğini öne sürdüler.

Bazı yazarlar, Rus siyasi yelpazesinin Atlantikçiler ve Avrasyacılar gibi basitçe gruplandırılmayacak kadar karmaşık olduğunu ileri sürmektedir. Aslında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Rusya’da reformcu, muhafazakar ve merkezci diye adlandırılan üç grup, iç ve dış politika alanlarında etkili oldu. Politikaları ya da uygulamaları doğrultusunda bu gruplar Reformcular (Atlantik Ekolü) ve Yeni Avrasyacılar (Avrasyacılar) şeklinde tanımlandılar (Dağı, 2002, s.83). Batılılar, Rus tarihindeki bilinen bir ikilem olan “Batıcılar” ve “Slavcılar” veya modern zamanlardaki adlandırma ile “Atlantikçiler” ve “Avrasyacılar” arasındaki rekabetle başlayan anlayışı “Yeni Düşünce Paradigması” (Adomeit, 1995, s.49) olarak tanımlamaktadır.

Atlantikçiler Boris Yeltsin’in devlet başkanlığının ilk dönemlerinde dış politikanın oluşumu, uygulanması ve güvenlik söyleminin fikri arkaplanında etkili oldular. Batı ile yeni bir ilişki türü geliştirme arayışındaki bu grupta Dışişleri Bakanlığı, Kremlin İdaresi, Parlamento ve akademik enstitülerde üst düzeyde bulunan “Yeni Realistler” yer almaktaydı. Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev ile Bakanlığı’nın sözcülüğünü yaptığı Atlantikçiler Rusya’nın tarihi

yönden Batı medeniyetine/Hristiyanlığa bağlı olduğunu savunup, Rus dış politikasının Batı yönelimli olması gerektiğini ileri sürdüler. Batı ile ortaklığı, yani Batı'nın siyasi, ekonomik ve askeri kuruluşlarına katılmayı, Rusya'nın uluslararası stratejisinin temel hedefi olarak gördüler. Kozırev, Batıyla ortaklık ilişkilerini ülkede reformun temel kaynağı olarak görmekteydi (Sergounin, 1997).

Atlantikçi okulun Rus dış politikasında baskın olduğu 1991-1993 döneminde Batı ile koşulsuz şekilde uyumlu hareket edildi. Atlantikçiler NATO'nun genişlemesine karşı olmadıkları gibi, içlerinde Rusya'nın da ittifaka üye olması gerektiğini öne sürenler dahi vardı (Sergounin, 1997). Atlantikçiler, ABD ve NATO'nun uluslararası güvenlikteki rolüne müspet bakarken, NATO'nun genişlemesi konusunda kapsam ve coğrafi yönlerden bazı çekinceler taşıdılar. Atlantikçiler NATO'nun AGİT ile birlikte yeni bir Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisinin oluşumu için başlangıç noktası olabileceğini düşündüler.

Batıcılar Rusya'nın güvenliğinin özellikle BM ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlara aktif katılım yoluyla sağlanacağına inandılar. Yeltsin'in AGİT'in rolünü artırma girişimleri, Avrupa güvenliğini NATO'nun rolünün artırılması ve üyeliğin genişletilmesiyle özdeşleştiren güçlerce etkisizleştirildi (Danks, 2001, s.249).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ilk etapta Gorbaçov'un yeni siyasi düşüncesine paralel, Sovyet dış politika anlayışı ve uygulamalarına karşı bir duruş sergilendi. Dış politikada Batı yanlısı bu söylemi Atlantikçi ya da Batıcı kesim temsil etti. Kremlin İdaresi, Dışişleri, bazı Duma milletvekilleri tarafından desteklenen bu düşüncenin özünde Rusya'nın Hristiyanlık temelinde Batı medeniyetine ait olduğu ve Batıyla işbirliğine öncelik verilmesi yatmaktaydı. Yeni devletin ekonomik, sosyal, siyasi, askeri ve teknik alanlardaki reformunun Batılı siyasi-askeri ve ekonomik kuruluşlara katılmak, Batı'dan ekonomik destek almak suretiyle gerçekleştirilebileceği öngörülmekteydi.

Atlantikçilerin güvenlik alanına bakışı Gorbaçov'un yeni siyasi düşüncesiyle uyumluydu. Soğuk Savaş döneminin askeri-siyasi tehdit boyutuna değişen uluslararası ortamda yeni tehdit boyutlarının da eklenmesi gerektiğini düşündüler. Güvenliğin salt askeri ve siyasi değil ekonomik, beşeri, etnik, dinsel ve diğer vecheleri de göz önüne alınmalıydı.

Atlantikçiler, kaynak yetersizliği nedeniyle küresel alandaki faaliyetleri kısıtlama gerektiği düşüncesiyle Sovyet dış politikasından ayrıldılar. Bu yaklaşım

dış politika doktrininde radikal bir değişikliğin işaretiydi. Atlantikçiler, Rusya'nın milli bir devlet olarak ortaya çıkması için Sovyetler Birliği'nin emperyalist politikalarıyla ideolojik mirasını reddetmek gerektiğini düşündüler. Bu tutum hem içeride reformlara imkan tanıyacak hem de milli uyanışını sağlayacaktı (Sergounin, 1997).

Atlantikçilerin dış politikada hakim oldukları dönemde zaman zaman BDT ve doğunun Moskova açısından önemi üzerinde durulsa da, Rusya'nın asıl dikkati ve çabası Batı ile ilişkilere odaklıydı. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni jeopolitik durum ve bir dizi ulusal ve uluslararası gelişmeler Atlantikçi düşünce okulunda krizi neden oldu. Batı Rusya'nın ihtiyaç duyduğu geniş kapsamlı ekonomik desteği gerektiği kadar sağlamadı. Rusya'nın Batılı ekonomik, siyasi-askeri kurumlara katılmasına sıcak bakmadığı gibi önemli uluslararası güvenlik sorunlarında Moskova'nın mülahazalarını dikkate almadı. (Moskova'nın bu çıkarları Doğu Avrupa'dan çekilen Rus birliklerinin koşulları, çekilme hızı ve koşulları; Yakın Çevre'de Rus azınlıklar; NATO'nun genişlemesi; Eski Yugoslavya'daki çatışmalar; Çin, Irak, Hindistan ve üçüncü dünya ülkeleriyle silah ticareti" şeklinde sıralanmaktadır.)

Batı, Atlantikçilerin 'Rusya'nın Avrupa'nın bir parçası olduğu' ya da 'genelde Batı medeniyetine ait olduğu' yönündeki temel tezini kabul etmedi. Öte yandan ülkenin güneyindeki milliyetçi çatışmalar Moskova'nın güvenlik düşüncesini değiştirmesine yol açtı. Rus liderler 'Yakın Çevre'de stratejik çıkarları tanımlamaya, nüfuz alanından bahsetmeye, düşman kuvvetlerce doldurulan "güç boşluğu" konusundaki kaygılarını dile getirdiler. Moskova eski Sovyet coğrafyasında barış ve istikrarın sağlanmasını sorumluluğu olarak kabul etti. Eski Sovyet coğrafyasında Rusça konuşan azınlık ve Yeltsin'in muhalifleri Rusya'nın 'Yakın Çevresi'nde Rus kökenlilerin korunması için daha "ısrarcı" olmak üzere tedbir almasını istediler. Bu gelişmeler Atlantikçilerin Rus dış politikasında etkisini azaltırken, bu kesimin liderlerini daha milliyetçi görüşleri benimsemelerine yol açtı (Sergounin, 1997).

1991-1993 arasında Rus dış politikasında tüm reform süreci Rusya'nın mümkün olduğunca erken Batı'ya açılması gerektiği düşüncesine dayanıyordu. Atlantikçiler, Batıya açılmanın ülkeyi demokratikleştireceğine, piyasaları iç durgunluğa ve muhalefete karşı garanti altına alacağına inandılar (Danks, 2001, ss.248-249). Kozirev 1991'de İzvestia gazetesine "Rusya'nın öncelikli ortakları kim sorusuna" 'zengin kalkınmış ülkeler, olgun ekonomik demokrasiler' yanıtını vermişti. Batıcılar sözkonusu politikanın Rusya'ya yeni pazarlar, yatırım, bilgi

teknolojisi ve insani yardım sağlamak suretiyle ekonomik fayda sağlayacağını umdular.

Aralık 1993’de yeni Anayasa’nın kabulünün ardından Yüksek Sovyet dış politikasının temel yönelimi konusunda devlet başkanı ve dışişleri bakanıyla çatışmaya girdi. Kozırev, Yeltsin ve etkili danışmanlarından Gennadi Burbulu Yüksek Sovyet’in muhalefetine rağmen, Batılılaşma eksenindeki dış politikayı destekleyip uyguladılar. Kozırev, Rusya’nın komşularıyla sorunlarının çözümünde diplomasiden yana iken Yüksek Sovyet çatışmadan yanaydı (Danks, 2001, s.252).

3. AVRASYACI OKUL, BATI KARŞITLIĞI VE DUGİN

Avrasyacılık 1920’li yıllarda Stalinci sosyalizm ile uzlaşma arayışındaki Rus göçmenlerin siyasi düşüncelerinden doğmuştur. Avrasyacılar, Rusya’nın doğu ve batı arasında üçüncü bir yol bulması ve medeniyetleri birbirlerine bağlayan köprü işlevi görmesi gerektiğini savundular (Sergounin, 1997). Avrasya’nın Rusya’nın liderliği altında birleşmesini teşvik eden ‘Avrasyacı Okul’ geniş bir şekilde Mackinder’in görüşlerinden yararlanmıştı (Torbakov, 2004). Avrasyacılar göre Rusya jeopolitik ve kültürel açıdan ne Avrupalı ne de Asyalı’dır. Rusya kendine has ayırt edici Avrasya karakterine sahiptir. Moskova’nın iki yüz yıllık doğuya doğru genişlemesi söz konusudur ve Doğu Avrupa ile Pasifik Okyanusu arasındaki geniş kara parçasının istikrarının sağlayıcısı olmuştur.

Coğrafi alanın önemi konusundaki siyasi düşünce Rusya’da güçlü akademik ve entelektüel kökenlere sahiptir. Rusya’da yüzyıllardır devlet oluşumunun temelinde keşif ve yayılma yönelimli coğrafi anlayış yer almıştır. Avrasyacılarla jeopolitik okul arasında kısmen de olsa paralel görüşler mevcuttur.

Avrasyacı okul ilerleyen yıllarda yeniden ağırlığını hissettirdi. Avrasyacı düşünce, Atlantikçilerin 1991-1993 döneminde hükümetin uyguladığı politikalara tepki olarak ortaya çıktı. Yeltsin ve Kozırev’in Batı yanlısı tutumundan rahatsız olan pek çok Rus siyasetçisi ve aydını alternatif güvenlik kavramları geliştirdiler. Rusya’nın Avrasyalı niteliğinin yanında çıkarlarının ‘Yakın Çevresi’nde ve Asya’da yattığını savunan bu kesim zamanla Batı’dan beklentileri kırılan Moskova’ya yeni bir heyecan getirdi. Böylece Batı yanlısı yönelimi destekleyen liberal ağırlıklı yönetim Avrasyacı baskılar yüzünden çöktü.

Atlantikçilerin politikaları, 'Avrasyacılar' tarafından aşırı Batı yanlısı bulunmaktaydı. 'Atlantikçi Okul', Batı'nın ekonomik, siyasi ve güvenlik sistemine eklemelenmeyi savunuyordu. 'Avrasyacılar' ise ülkenin tarihi, coğrafi ve kültürel kimliğine uygun olarak ağırlığın 'Yakın Çevre'ye verilmesinin ulusal çıkarları gereği olduğunu ileri sürdüler. Karşıt görüşler zaman içinde 'Avrasyacılar'ın çizdiği çerçevede uyumlaştırıldı (Tuncer, 200, ss.437-440).

Avrasyacılar, ülkeyi uluslararası sisteme entegre etmek isteyen Batıcıların zamanla Rus devletinin zayıflamasına neden olacağını vurguladılar. Avrasya'da ve uluslararası sistemde etkin olan devleti-emperyal güçlü bir Rus devletini yeniden inşa etmeyi iç ve dış politika hedefi olarak kabul ettiler. Zira, Atlantikçiler, sürdürdükleri popülist politikalar ve radikal ekonomik reformlar nedeniyle güç kaybına uğramışlardı. Üst düzey askeri ve sivil bürokratların önderliğindeki 'Avrasyacılar' ise iç politikadan sonra dış politikada da söz sahibi oldular (Dağı, 2002, ss.114-119 ve 195-201). Avrasyacılık 1990'larda Rusya'nın siyasi kimliğini, dış ve güvenlik politikalarını açıklamada önemli bir perspektif sağladı. Avrasyacıların güvenlik anlayışları 1993 Dış Politika Doktrini'nde yer buldu.

Avrasyacı fikirler yeniden yapılanma döneminde demokrasi yanlısı reformcu olarak siyasete güven veren ve Moskova Belediye Başkan Yardımcısı olan Sergey Stankevich tarafından savunuldu. Stankevich, Rusya'nın dış politikada Batı'ya öncelik vermesini eleştirdi, Batı ittifakı ile ilişkilerinde Rusya'ya verilen küçük ortak pozisyonuna itiraz etti ve bağımsız dış politikaya sahip olunmamasının Rusya'dan ziyade Batı'nın çıkarlarına hizmet edeceğini savundu (Danks, 2001, ss.249-250).

NATO'nun genişlemesine ilişkin karar Avrasyacılık fikrinin Rus dış ve güvenlik politikasında baskın doktrin olarak ortaya çıkmasına katkı sağladı. NATO'nun genişlemesi Rus siyasi sınıfını bu politikaya muhalefet etme konusunda birleştirdi. Ancak Rus kamuoyu Kosova savaşına kadar bu hissiyatı siyasi elite paylaşmadı. NATO'nun 1999'da Yugoslavya harekatı Rusların çoğunu, Avrasyacıların Batı, NATO ve Rus liberallerine yönelik eleştirilerinde daima haklı oldukları konusunda ikna etti.

Avrasyacılar tarafından güvenlik kavramında esas alınan coğrafi alan Avrasya kıtasıdır. Diğer bölgeler ise Avrasyacılığın çevresel çıkarlarının bulunduğu alandır. Bu anlamıyla metodolojik bakımdan Avrasyacı güvenlik

kavramı jeopolitik düşünce okuluna yakındır (Sergounin, 1997). Avrasyacı güvenlik kavramının temel fikri “ulusal çıkarlar” düşüncesine dayanmaktadır. Dönemin Kremlin İdaresi Danışmanı Sergey Stankevich’e göre bir ülkenin ulusal çıkarları coğrafi, tarihi, kültürel, etnik yapı ve siyasi geleneklere göre saptanır. Bu temel değerlerden bazılarının asla değişmeyeceği bazılarının ise daima değişebileceği, bunların arasında ‘mili görüş’ olarak nitelendirilebilecek şeyi yansıtan çıkarlar dizisi bulunduğunu, “milli görüş” ve “milli self-kimlik” olduğunu belirtmiştir (Stankevich, 1994, s.24).

Stankeviç, Rus milli görüşünün totaliterya, emperyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ile değil demokrasi, federalizm ve vatanseverlik ile nitelendirilmesi gerektiğini düşünerek Rusya’nın ulusal güvenlik çıkarlarını şöyle tanımlamıştır:

- Varlığını koruma,
- Daha fazla dağılmanın önlenmesi,
- Merkezi otoritenin diktatoryası ile ayrılıkçı eğilimler arasında denetim sağlayacak demokratik ve federalizm sisteminin oluşturulması,
- Yakın Çevre’de yaşayan Rus kökenliler için etkin garanti sağlanması,
- İstikrarlı bir dış politikası olan güçlü ve etkin bir devlet oluşturulması (Stankevich, 1994, ss.31-32) .

Stankeviç, Baltık ülkelerinde ‘etnik temizliğe’ maruz kaldıklarını düşündüğü Rusları desteklemedikleri gerekçesiyle Batıcıları kınadı (Danks, 2001, s.250). Avrasyacılar başlangıçtan itibaren güvenliği iç ve dış faktörlerin etkileşimi olarak görmüşlerdir.

Avrasyacılar, Rusya’nın en zorunlu ihtiyaçları Doğu ve Güney’de iken hükümetin dış politikada Batı yönelimine çok fazla ağırlık verdiğini inandılar. Avrasyacılar BDT ve eski Sovyet ülkeleri ile tercihen BDT kapsamında ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinin geliştirilmesine önem verdiler. Rusya’nın yeni birliğin merkezinde yetkin tek güç olarak eski Sovyet ülkelerinde garantör ve koruyucu rol üstlenmesi gerektiğini düşündüler. Bu ülkelerdeki Rus vatandaşlarının korunması için en uygun platform olarak BDT’yi gördüler. Avrasyacılar Yeltsin hükümetini Moskova’nın uluslararası siyasetinde BDT’ye öncelik vermesi ve entegrasyon sürecini hızlandırması için ikna ettiler (Sergounin, 1997).

Avrasyacılar dış politika alanında eski Sovyet Cumhuriyetleri’ndeki azınlıklar sorununa yaklaşımlarıyla kamudan ilk kez destek aldılar. “Yakın

Çevre”de Rusça konuşan azınlığın korunması için baskı yaparak konunun Rus dış politikasının öncelikli maddeleri arasına girmesini sağladılar. Bununla birlikte Orta Asya ve Kafkasya’da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak adına diğer bölgesel aktörlerle çatışmaya girmekten kaçındılar. Bölgede dini köktencilikğin yanı sıra medeniyetler arasında muhtemel askeri çatışmaya karşı dikkat edilmesi gerektiğini savundular. Rusya’nın güneyindeki kuşağın “Balkanlaşması”nın sadece Rusya’nın güvenliğini değil aynı zamanda tüm Avrasya’nın stratejik istikrarı için büyük tehdit olarak gördüler (Lukin, 1994, s.109).

Rusya’nın “Yakın Çevre”deki güvenlik çıkarlarını tanımlayan Lukin, Moskova’nın yeni komşularının egemenliği ve bağımsızlığından korku duymadığını, komşularıyla iyi ilişkiler sürdüreceğini, bu ülkelere kendi yönetim biçimini dikte etmeyeceğini, içişlerine karışmayacağını, bu ülkelerin de topraklarında yaşayan Rusça konuşan topluluğun haklarına saygı göstermelerini beklediğini vurguladı. Rusya, söz konusu ülkelerin, bölge dışı devletlerce kendi topraklarında yürütülen faaliyetlerden kaynaklanacak Moskova’ya yönelik olası tehditleri önlemeleri gerektiğine inandı. Bu konuda ikili ya da çok taraflı düzenlemelerle ülkelerin kendi güvenliklerini sağlamaları için gereken işbirliğine hazırды. Rusya için BDT coğrafyasının iyi komşuluk ve ortak güvenlik mekanizması ile istikrarlı kılınması, hem Moskova’nın hem de komşularının güvenlik çıkarlarına hizmet edecektir. İstikrarın sürdürülmesi Avrasya’da başlıca dış oyuncu ve stratejik dengeleyici olan ABD dahil diğer güçlerin çıkarlarına da katkı sağlayacaktır (Lukin, 1994, s.110).

Avrasyacılık bir yandan içeride emperyal ulusal kimliği pekiştirmek için “Yakın Çevre”ye yönelirken öte yandan bölgede nüfuz alanı kurma politikalarını meşrulaştırmak amacıyla emperyal Rus kimliğini kullandı (Dağı, 2002, s.163).

Avrasyacılar Rusya’nın, bayrağındaki iki başlı kartal gibi, hem doğuya hem de batıya baktığını düşünürken, ülkelerinin hem Avrupa’nın hem de Asya’nın bir parçası olduğundan hareketle iki bölge arasında köprü işlevi görmesi gerektiğine inandılar. Avrasyacılar Rusya’nın BDT ve ‘Yakın Çevre’, Orta Doğu, Afrika ve özellikle Asya ile ilişkilerine daha fazla önem verilmesini istediler. Asya ve Pasifik kuşağı dünyanın en dinamik bölgesi haline geldiğinden Rusya’nın kendisini Batı’dan uzaklaştırıp Asya’ya yöneltmesi gerektiğini savundular (Danks, 2001, ss.249-250).

Avrasyacılar, ulusal çıkarların korunabilmesi için Rusya’nın uluslararası sistemde konumunun yeniden tanımlanması gerektiğini, bunun ise Sovyetler

Birliği'nin dağılması sonucunda sarsılan siyasi ve askeri gücün restore edilmesine bağlı olduğunu öne sürdüler. Avrasyacılar, ABD'nin uluslararası sistemde dayatmak istediği tek kutupluluğa karşı çıkarken, Washington'un dış politikasını kuşkuyla karşılamışlardı. Dağı'ya göre Rusya, Doğu Avrupa ve Orta Asya gibi tarihi süreçte nüfuz alanı kabul ettiği bölgelerde, dağılma sonrası oluşan stratejik boşluğun ABD tarafından doldurulmaya çalışılmasından endişe ediyordu (Dağı, 2002, ss.164-168).

Yeni Rus Avrasya görüşü, jeopolitik ve jeostratejik olarak Doğu ve Batı'da büyük güçlerin çevrelediği Rusya'nın siyasal bir 'tecrit' ile karşı karşıya kaldığı fikrini yansıtmaktadır. Bu görüşe göre, Amerika, Avrasyalı bir güç olmamasına rağmen, 'tek süper güç' statüsünü devam ettirmek için Rusya ve Çin'e bölgede meydan okumaktadır. Rusya bu gelişmeleri ihtiyatla izlemektedir. Moskova, ABD ve Almanya'nın genişleme stratejisi dahilinde kendisine karşı yeni bir tecrit politikasının uygulandığına inanmaktadır.

Avrasyacı düşüncenin önde gelenlerinden Dugin, Kafkasya'yı Rus jeopolitik mekanının en kırılgan noktası olarak görürken bunu bölgenin önemli sosyal hareketliliğe ve kadim jeopolitik geleneklere sahip olması, Atlantikçi Türkiye ile sınırdış olması, topografik açıdan Kafkasya sıradağları alanına giren hudut bölgelerini stratejik yönden kontrol etmesi, dolayısıyla son derece önemli bir stratejik kavşak olmasına bağlamaktadır (Dugin, 2005, s.177).

Kafkasya geleneksel açıdan "Heartland" (Karacı/Kalpgah) ve "Rimland" (Deniz/Kıyı) ülkeleri arasında şiddetli askeri hareketlere sahne oldu. Rusya açısından Kafkaslar'ın kontrol edilmesi sıcak denizlere çıkışın önünü açmaktadır (Dugin, 2005, s.177). Ancak günümüzde bölge Rusya'nın doğu-batı enerji koridorları ve Batıya petrol ve doğalgaz boru hatları rotaları üzerinde denetim sağlanması, dolayısıyla küresel aktörlüğe erişimi için önemli bir basamak olarak ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla Dugin Kafkasya'da güvenliğin Atlantikçi katılımcıların tümünü dışarıda bırakan, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya ve İran'ın oluşturduğu dörtlü bir yapı sayesinde sağlanabileceğini düşünmektedir. Avrasyacılar, Orta Asya kalpgahını Rusya'yı Hint Okyanusuna çıkarabilecek jeopolitik mekan olarak görmektedirler (Dugin, 2005, ss.180-181).

Dugin imparatorluk sonrası oluşumların eski ya da yeni metropolün ekonomik-siyasi artığı gibi varlıklarını sürdürdüklerini, neredeyse tüm yönetici

seçkinlerin sömürge yönetiminin mirasçısı gibi çoğunlukla da taşeronu olduklarını, bu ülkelerin ekonomilerinin tamamen dışa bağımlı olduğunu, siyasal-sosyal düzeninin eski merkezin modeline yama biçimde kurulduğunu vurguladı. Buradaki seçkinler kendi halkının milli-kültürel geleneklerine yabancılaşmış olup, doğal olarak metropole ekonomi-politik bağımlılığı sürdürme eğilimi taşırlar. İmparatorluk sonrası miras ilk bakışta Rusya ve Moskova'nın lehine olarak görülebilir. Zira bu Rusya'nın 'Yakın Çevre'de nüfuzunu koruması ve coğrafi komşularıyla siyasal-ekonomik ilişkilerini kolaylaştırmasının önkoşulunu oluşturur (Dugin, 2005, ss.24-25).

Dugin, Rus halkını, istikrarlı ve yetkin bir siyasal özne olmasının yanında etnik, kültürel, psikolojik ve dini olarak birleşmiş, 'özel bir medeniyet taşıyıcısı' sıfatıyla jeopolitika kavramının merkezine siyasal ve sosyal strateji öznesi olarak yerleştirir. Zira Ruslar tarih boyunca devlet oluşumunda eksen rolü oynamış, Batı Slavları, Moskova Rusluğu, Petro'nun İmparatorluğu ve Sovyet Bloku gibi siyasi, sosyal, ülkesel ve yapısal açıdan birbirlerinden farklı oluşumlarda değişmeden kalmıştır (Dugin, 2005, ss.26-27).

Dugin, Rusya'yı ve BDT'yi suni yapılar olarak görürken potansiyel Rus halkını şu şekilde nitelendirmektedir:

-Rus halkı Avrasya'nın kuzeydoğu bölgelerinin kontrolünden sorumludur. Rusların stratejik çıkarları kuzey-doğu Avrasya'nın enginliklerinden ayrılamaz.

-Ruslar Batı'dan farklı bir din ve kültüre sahiptir. Rus halkının stratejik çıkarları Batı karşıtı bir yönelime sahip olmalıdır.

-Rus halkı hiçbir zaman tek etnili ve ırklı devlet kurmayı hedeflememiştir. Evrensel karakterdeki misyonları nedeniyle planlı olarak imparatorluk kurmuşlardır.

-Rus halkı büyük küresel perspektifi ve eskatolojiyi (Hz.İsa'ya itikat ederek kurtulma doktrini) benimser (Dugin, 2005, ss.26-27).

4. JEOPOLİTİK OKUL

Rusya'da jeopolitik düşüncüyü benimseyen seçkinler ağırlıklı olarak, ekonomi, reel sektör, istihbarat ve özel servisler, ordu, Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Duması'ndaki milliyetçi gruplar içinde yer almaktadırlar. Jeopolitikçiler, Rusya'nın, kendi kaderi ve tarihi misyonu bulunduğunu, bu nedenle Batılı liberal felsefeye sarılmasına gerek duymadığını, bağımsız, kendine yeterli tarihi ve jeopolitik varlığa sahip olduğunu savunur.

Sergounin'e göre önde gelen Avrasyacı teorisyenler jeopolitik okulun etrafında birleştiler. Zira Avrasyacı yönelimler, tıpkı Batıcı eğilimler gibi, Rusya'nın gerçek ulusal çıkarlarının değil ideolojik tercihlerin empoze ettiği yönelimlerdi (Sergounin, 1997).

Jeopolitik düşünce, uluslararası ilişkilerde jeopolitik faktörlerin rolünü reddeden Marksizm ile Gorbaçov'un 'Yeni Siyaset Düşüncesi'ne karşı geliştirilen teorik bir görüştür. Jeopolitik düşünce kavramı, Rusya'da 1990'lı yıllarda hakim olan Atlantikçi ve Avrasyacı siyasi tartışmaların neden olduğu entelektüel açmazdan kurtulmaya yardım ettiğinden pek çok Rus teorisyen tarafından çekici bulunmuştur. Zira Atlantikçi ve Avrasyacı yönelimlerin arkasında Rusya'nın gerçek çıkarlarından ziyade, ideolojik tercihlerin bulunduğu fark edilmiştir. Çoğu düşünür jeopolitik paradigmanın diğer kavramlara göre sağlam bir teorik temele dayandığını kabul etmektedir. Aslında Pozdnyakov, Pleşakov, Bogaturov gibi önde gelen Avrasyacı teorisyenler daha sonra jeopolitik okulun taraftarları oldular. (Sergounin, 1997).

Bir tanıma göre jeopolitika 'devletlerin siyasi amaçlarını tanımlayıp bunlara erişmek için mekansal unsurları nasıl kullandıkları' bilimidir. Pleşakov'a göre jeopolitika bir devletin dış politikasının sadece coğrafi konumuna objektif bağımlılığını değil aynı zamanda kendisine mekan üzerinde denetim imkanı veren maddi faktörlerin tümüne objektif bağımlılığıdır. Rudolf Kjellen, jeopolitikayı devletin ülkesiyle ilişkisini inceleyen bir disiplin olarak nitelendirmiştir. Jeopolitika "insanlığı mekan faktörüyle karşılıklı ilişkisi içerisinde inceleyen bir disiplin" olarak da tanımlanmaktadır (Dugin, 2005, ss.11-12).

Khaciev gibi kimi bilim insanları jeopolitikayı siyaset biliminin bir alt dalı olarak ya da dünya siyasetinin zaman ve mekan boyutlarına vurgu yapan uluslararası ilişkiler teorisine eş görür. Diğerlerine göre jeopolitik paradigma Rus dış politikası önceliklerini okumalarını haklı kılmak adına teorik bir harekettir. Jeopolitikacılar coğrafyanın genelde uluslararası politikadaki özelde ise ulusal çıkarları şekillendirmede yaşamsal rol oynadığını kabul etmektedir (Sergounin, 1997). Öte yandan jeopolitika, ulusal çıkar ve güvenlik hesaplarının üzerine kurulabileceği en sağlam kavram olarak kabul edilmektedir (Dağı, 2002, s.165).

Jeopolitik okul her devletin birbirinden ayrılmaz üç bileşenden-ülke, nüfus ve siyasi organizasyon- oluştuğu varsayımından uzaklaşmaktadır. İnsanlar

nerede ve hangi siyasi sistemde yaşarsa yaşasın etkinlikleri değişmez şekilde fiziki çevrelerine bağlıdır. Her devlet benzersiz özelliklere sahiptir. Ülkesi belirli bir mekana, görünümüne, şekle, büyüklüğe ve doğal kaynaklara sahiptir. Bu özellikleri her ülkenin kendi benzersiz tarihi arkaplanını açıklar. Coğrafya insanların faaliyetlerini etkileyen çok sayıda faktör arasında en az değişikliğe uğrayandır. Coğrafi bölge değişmediği sürece ulusal siyasetin sürekliliğinin temelini oluşturur (Sergounin, 1997).

Ülkenin fiziki büyüklüğü o ülkenin çıkarlarını savunmasında göreceli gücünün somut unsurudur. Doğal kaynaklar ve coğrafya sosyal ve ekonomik bağların ya sağlam ya da zayıf olmasında etkindir. Bu iki unsur iklimle beraber tarımsal üretim üzerinde bir sınır, iç iletişim ve dış ticaret içinse bir koşul oluşturur. Ülkenin gücü bu nedenle esasen coğrafyaya bakılmak suretiyle değerlendirilmelidir.

Jeopolitik paradigmanın taraftarlarına göre günümüzün bölünmüş dünyası her devletin siyasi ve askeri stratejisi ile ulusal güvenlik kavramı ve çıkarlarıyla hesaplanan hem siyasi hem de coğrafi gerçekliktir. Her ülkenin yaşamsal çıkarları belirli bir kültürel ve tarihi topluluk olarak nefsi müdafaasını kapsar. Çoğu Rus jeopolitik taraftarları aslında Cohen'in iki jeostratejik bölge kavramını benimsemişlerdir: Ticarete bağımlı deniz dünyası (Merkezinde ABD vardır) ve Avrasya kıtası (Merkezinde Rusya vardır). Pozdnyakov'a göre iki jeostratejik bölgeden biri olan ABD halen tek süper güçtür. Ayrıca ABD, son zamanlara kadar büyük ölçüde ulaşılabilir olan hedeflerinin bir kısmına ulaşma aracı bu durumun avantajını kullanmaya çalışmaktadır (Sergounin, 1997).

Jeopolitikçilerin düşüncelerine göre dünya düzeninin ve istikrarının sürdürülmesi için iki husus büyük önem taşımaktadır:

-Avrupa'da Batı deniz gücü ile Avrasya kara gücü arasında açık bir sınır oluşturulması,

-Kalpgahın birliğinin korunması.

Bazı analizcilere göre küresel güvenliğin yukarıdaki iki ilkesi Almanya'nın birleştirilmesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ciddi bir meydan okumayla karşılaştı. Batı ile Doğu arasındaki sınır doğuya kaydı. Aslında bu sınır düzgün şekilde tanımlanmamıştı. Kalpgahın büyük kısmını denetim altında bulunduran Rusya toprak açısından çökmüş ve halen jeopolitik yönden istikrarsız dünyada 'dengeleyici' rolünü oynamaya muktedir değildir.

Jeopolitik yönden dengesini kaybetmiş Avrasya kaynakları ve stratejik sınırlarıyla dünyanın evrensel düzeyde yeniden paylaşımını kısıktabilir. Sırasıyla bu, uzun süreli türbülansa, çatlaklara ve kanlı çatışmalara yol açar. Kosova savaşı, Çeçenistan, Tacikistan ve Afganistan'daki iç savaşlar böylesine bir jeopolitik denge eksikliğini kimi belirtilerini göstermektedir.

Daha kötü bir senaryodan sakınmak için hem Rusya'nın hem de Batı'nın Sovyet sonrası jeopolitik alanı istikrarlı hale getirmek üzere ortak çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bu çaba Rusya'nın arabulucu olarak tarihi misyonunu ve dünya çapında üstünlük hedefleyen güçlere karşı koruyucu görevi görmesini yeniden tesis edebilir. Pozdnyakov, Mackinder'in üç jeopolitik tezini tekrarlayarak, kendi jeopolitik formülünü oluşturdu. "Kalpgahı kontrol eden dünya siyasetinde etkin kontrol uygular, hepsinden öte kendisi olmaksızın ebedi barışın mümkün olamayacağı küresel jeopolitik ve güç dengesi sürdürerek dünya siyasetinde etkin denetim sağlar (Sergounin, 1997).

Bazı Rus teorisyenler uluslararası politikayı etkileyen faktörlerin çoğulculuğunu gözardı etmeyen 'yumuşak' jeopolitika kavramları üretmeyi tercih ederken, coğrafi ve mekansal boyutları en önemli unsurlar olarak görürler. Örneğin Sorokin, jeopolitikanın bir disiplin olarak 'Temel Jeopolitika (Dünyaya ilişkin teorik bir görünüm verir) ve 'Uygulamalı Jeopolitika' (Siyasetle ilgili tavsiyeleri hedefler) şeklinde iki gruba ayrıldığını belirtir (Sergounin, 1997). Bu grupta yer alan jeopolitikacılar 'Yakın Çevre'nin ve bitişik bölgelerin Moskova'nın ulusal çıkarları açısından önemini kanıtlamak amacıyla jeopolitikayı kullanırlar.

Jeopolitik paradigmanın eski moda düşünce olarak görülmesine rağmen kestirilebilir gelecekte Rus dış politikasında tartışma alanını koruyacağı beklenmektedir. Sadece bir teorik boşluğun varlığı değil, aynı zamanda mevcut jeopolitik riskler ve Rusya'nın ulusal kimliğini tanımlama ihtiyacı bu paradigmayı Rus siyaset yapıcılar ve analizcileri için önemli ve çekici kılmaktadır.

Sergounin (1997), Jeopolitik okulun dayandığı eski moda referans çerçevesiyle günümüz dünyasındaki bir dizi önemli olgu ve süreci açıklamada başarısız bulur. Coğrafi çevrenin toplum ve siyasetle etkileşimini analiz eden jeopolitik yorum basit olup, yanlışlıklar içermektedir. Öte yandan Jeopolitik paradigma ekonomi, ticaret, enformasyon, sosyal hareketler, çıkar grupları, siyasi liderlik, hukuk, kültür, din, ideoloji gibi uluslararası sistemi şekillendiren diğer

tüm yaşamsal unsurları neredeyse tümüyle yadsımaktadır. Halbuki söz konusu unsurlar sadece uluslararası politikayı oluşturmakla kalmayıp genellikle coğrafya ve dünya politikası arasında bir tampon işlevi görür. Bu tampon coğrafi güdülerini diploması veya askeri strateji diline dönüştürür.

Coğrafi faktörler uluslararası politikayı doğrudan değil dolaylı olarak etkilerler. Örneğin Ortadoğu'da bir manzara uluslararası ilişkiler açısından herhangi bir anlam taşımamaktadır. Ancak konunun içine ekonomik nedenler (su kaynaklarının dağılımı) ya da askeri güvenlik mülahazaları (potansiyel savaş alanı) girdiğinde bölge önemli hale gelir.

İkincisi, jeopolitikacılar ülkelerin dış politika davranışlarının kaynaklarının ve doğasını sıklıkla yanlış yorumlamaktadırlar. Örneğin çoğu Orta ve Doğu Avrupa ülkesi NATO'ya ve AB'ye katılma arzuları salt jeopolitik güdülerle zor açıklanır. Açıkça bu ülkeler NATO ve AB üyeliği sayesinde ekonomik ve güvenlik-stratejik çıkarlar elde etmeyi umarlar. Ayrıca kültür ve kimlik mülahazaları da bu ülkeleri Batı yanlısı yönelime tercihe zorlar.

Üçüncüsü, jeopolitikacılar uluslararası ilişkilerde çoğu olgunun başlangıç noktasını ve değişiklik nedenini nadiren açıklayabilirler. Bu teori belirli bir zaman diliminde dünyanın jeopolitik yapısını ya da çeşitli ülkelerin jeopolitik çıkarlarının tanımına odaklanır ancak bu çıkarların ve yapının nasıl oluştuğunu ve dönüştüğünü incelemeyi (ABD'nin neden deniz dünyasının, Rusya'nın ise Kalpgahın merkezi olduğunu.)

Dördüncüsü tek kutuplu (Kalpgah, Dünya Adası, Rimland) ya da iki kutuplu (deniz-kıta) jeopolitik yapı tartışmaya açıktır. Çoğu teorisyen mevcut uluslararası sistemin çok kutuplu olduğuna inanır. Diğerleri dünyanın esasen her zaman çok kutuplu olduğunu ileri sürer. Kimileri ise dünyada herhangi bir sistem olmadığını tersine kaosu hakim olduğunu öne sürerler. Çoğu ise dünyanın tek, iki, çok kutuplu olabileceğini ancak liderlik için coğrafi belirleyicilerden ziyade ekonomi, askeri güç ve ideolojinin önem taşıdığını vurgularlar.

Jeopolitik görüşe göre Rus dış politikasının en önemli özelliği coğrafyasından kaynaklanmaktadır. Yani, dünya ana karasının kalpgahını elinde tutan Rusya, Atlantik, Avrupa, Ortadoğu, Uzak Doğu ve Pasifikte jeopolitiğin merkez ülkesi konumundaki kritik toprakların verdiği saha derinliği avantajıyla savunma ve güvenlik politikasını bu temel eksenlere dayalı olarak sürdürdü (Caşın, 2006, s.406).

Jeopolitik düşünce Avrasyacılıkla birlikte Rus dış ve güvenlik politikası yapılanmasının teorik ve öğretici açısından kılavuzları oldu. Bu görüşler ordu içinde karşılık buldu. Kosova krizinden bir süre sonra Rus askeri doktrini gözden geçirilerek daha sert bir hale getirildi. Haziran 1999'da Batıdan kaynaklanacak saldırganlık halinde ordunun işlerliğinin denenmesi amacıyla West-99 askeri tatbikatı yapıldı.

11 Eylül'ün ardından zamanla ABD ve Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya'da nüfuz sahibi olmaya dönük artan ekonomik rekabeti, siyaset planlayıcılarını jeopolitik gelişmelere yanıt geliştirirken rehberlik etmesi için yüzyıllık görüşlere başvurmaya teşvik etmektedir. Bu görüşlerden biri 19.yüzyıl sonlarıyla 20.yüzyıl başlarında 'Büyük Oyun' olarak adlandırılan Avrasya bölgesinin tarihin coğrafi eksenini olduğu görüşüdür (Torbakov, 2004).

5. SONUÇ

Rus güvenlik düşüncesinin tarih içerisinde nasıl geliştiğini görmek için jeopolitik perspektife başvurulmasıdır. Ruslar yaklaşık 250 yıl Moğol/Tatar hakimiyeti altında yaşamlarını sürdürdüler. Bu deneyim Ruslara devlet kurma ve yönetme konusunda Avrupalı çağdaşlarından daha farklı donanım kazandırdı. Ruslar Polonya ve Almanya tarafından da işgal edildiler. Rusların kaderi kendilerini savunacak doğal sınırlar ve engeller olmaması nedeniyle değişti. Böylece Asya'nın en uçlarında her karış toprağı ele geçirerek doğal ve güvenli sınırlarına ulaştılar.

Rusların kuruluş ve yayılma stratejilerinin başlıca nedeni korkuydu. Tarihte uzun süre baskı ve işgal altında yaşayan Ruslar kimseye güvenmemeyi, sürekli tetikte, hazır ve kuvvetli bulunmayı öğrendiler. Kuşkusuz bu korkunun temelinde Rusların topraklarını savunacak doğal sınırlara sahip olmamaları da yatmaktadır. Dolayısıyla Ruslar sürekli genişlemek ya da dağılmak ikilemiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Jeopolitik mülahazalar Rusya'yı sürekli genişlemek, çevresinde tehdit oluşturacak güçlerin ortaya çıkmasını önlemek, sıcak denizlere açılmak gibi bir dizi stratejik hedeflere yöneltmiştir. Bu kapsamda çıkarlarının bulunduğu bölgelerde uygun ortamın oluşması halinde Pan-Slavist politikalara yönelmiştir. Balkanlar Rusya'nın bu adımları attığı en önemli coğrafya olmuştur. Pan-Slavist politikalar özellikle Çarlık Rusya'sı döneminde başvurulan en önemli araçtır.

Sovyetler Birliği döneminde ise komünist ideoloji devletin güvenliğinin sağlanmasında yapı taşı olarak sunulmuştur. Böylece hem ülke içinde rejime bağlılık sağlanmış, hem de uluslararası alanda dost ülkeler pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde ise Gorbaçov'un yeni siyaset anlayışı devleti uluslararası sistem içinde yeniden konumlandırmayı, Avrupa demokrasisi ile uyumlu hale getirmeyi, böylece tehdit algılamasında değişiklik yapmayı hedeflemiştir.

Soğuk Savaş sonrasında ise neredeyse on yıl boyunca iç kaos, daha fazla bölünme tehdidi ve çıkar alanı olarak tanımlanan Sovyet sonrası coğrafyaya dış müdahaleler en önemli güvenlik sorunları olarak gündemde yerini almıştır.

Avrasyacı düşünce özellikle Sovyet sonrası coğrafyaya yönelik politikalarda kendisini gösterdi. Ülkenin Batı yöneliminin ve bu yönde benimsemeye çalıştığı değerlerin Rusya'nın gerçek çıkarlarına uygun olmadığını dikte eden Avrasyacılar politika yapıcıları yeniden Avrasya coğrafyasına odaklanmaya teşvik etti. Elbette bu coğrafyada eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ilişkiler öncelikli konular olarak formüle edildi.

ABD'nin küresel düzeyde sürdürdüğü tek taraflı politikaları, bölgesel ekonomik güçlerin ortaya çıkmasını engelleme çabaları, önce Sovyet sonrası coğrafyada, ardından "Arap Baharı" adıyla uzak çevresinde teşvik ettiği rejim değişiklikleri Rusya'nın başlıca güvenlik mülahazalarını temsil etmektedir. Bu gelişmeler geçmişte 'Büyük Oyun'un icra edildiği Avrasya bölgesinin tarihin coğrafi eksenini olduğu görüşünü teyit etmektedir.

6. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

7. MADDİ DESTEK

Bu çalışmada herhangi bir fon veya destekten yararlanılmamıştır.

8. YAZAR KATKILARI

Çalışma, fikir, kaynakların toplanması, işlenmesi, analiz ve

yorumlanması, literatür taraması ve yazım da dahil olmak üzere bizzat yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

9. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışmada etik kurul ilkelerine uyulmuştur ve fikri mülkiyet ve telif hakları ilkesine uygun olarak gerekli izinler alınmıştır.

10. KAYNAKÇA

- Acar, K. (2004). *Başlangıçtan 1917 Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Ankara: Nobel.
- Adomeit, H. (1995). Russia as a 'Great Power' in World Affairs: Images and Reality, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol.71, No.1, 35-68.
- Asker, A. ve Özel, M.S. (2016). Panslavizmin Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi, *International Crimes and History*, Issue 17, 17-46.
- Aspaturian, V.V. (1969). Soviet Foreign Policy at the Crossroads: Conflict and/or Collaboration?, *International Organization*, Vol. 23, Issue 03, 589-620.
- Caşın, M.H. (2006). *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Crow, S. (1993). *The Making of Foreign Policy in Russia under Yeltsin*, (Munich/Washington, DC: Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute.
- Dağı, Z. (2002). *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika Rusya'nın Dönüşümü*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Dallin, D.J. (1950). *The Real Soviet Russia*, Revised and Enlarged Edition, Third Printing, New Haven: Yale University Press.
- Danks, C. (2001). *Russian Politics and Society: An Introduction*, Essex: Pearson Education Limited.
- Dugin, A. (2005). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Edmonds, R. (1975). *Soviet Foreign Policy 1962-197: The Paradox of Super Power*, London: Oxford University Press.
- Hosking, G. (2001). *Russia And The Russians, From Earliest Times To 2001*, London: Penguin Books.
- Lukin, V. P. (1994). Russia and Its Interests, S.Sestanovich (ed.) *Rethinking Russia's National Interests*, Washington. DC: Center for Strategic and International Studies.
- Lynch, A.C. (2001). The Realism of Russia's Foreign Policy, *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No.1, 7-31.

- Mura, J.M. (2006). *The Putin Administration's Policies and Russian Initiatives to Rebuild a Eurasian Empire*, MS Thesis, The Charles Schmidt College of Science, Boca Raton.
- Oudenaren, J.V. (1990). The Tradition Of Change In Soviet Foreign Policy, *Understanding Soviet Foreign Policy*, Mc Nair Paper Number Seven, The Institute For National Strategic Studies, Washington D.C.
- Pipes, R. (1995). *Russia under the Old Regime*, 2nd Edition, London: Penguin Books.
- Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Platin.
- Sapmaz, A. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, İstanbul: Ötüken.
- Sergounin, A.A. (1997). Post-Communist Security Thinking in Russia: Changing Paradigms, Copenhagen Peace Research Institute (Working Papers), 15 Mayıs 2008 tarihinde <<http://www.ciaonet.org/wps/sea01/>> adresinden erişildi.
- Service, R. (2003). *A History Of Modern Russia, From Nicholas II To Putin*, London: Penguin Books.
- Stankevich, S. (1994). Toward a New National Idea. S.Sestanovich (Ed.) *Rethinking Russia's National Interests* içinde.
- Torbakov, I. (2004). Reexamining Old Concepts About The Caucasus and Central Asia, Eurasia Insight, 26 Kasım 2007 tarihinde <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav020404a.shtml> adresinden erişildi.
- Tuncer, İ. (2000). Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: 'Yakın Çevre' ve Türkiye'. G.Özcan ve Ş.Kut (Der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar 2. Basım* içinde, İstanbul: Buke Yayınları.
- White, S. (2004). *Russia's New Politics The Management of a Postcommunist Society*, Fourth Printing, United Kingdom: Cambridge University Press.